

BESZÉLGETÉS NOVÁK FERENCCEL

A TATA

A Honvéd Együttes egészen különálló művészeti kategória. Nincs még egy művésztszűrlő, mely ennyire megjelenítené a hivatalos propagandán bator kísérletezéssel túlmutatató művészi magatartást. A Honvéd (közben nevezték a Magyar Néphadsereg Művészegyüttesének is) eddigi ötven éve azonban bármilyen egyedi, különálló és sehová nem sorolható történet, egyszersmind tipikus is: a gulyáskommunizmus alatti „tiltjuk, tőrjük, támogatjuk” hármas egységét tehetségesen átveszeli művészi magatartás története.

A társulat lassan, részlegenként épült komplex művészegyüttesé. Veres Péter 1948-ban indítványozta egy hivatásos katonai tánckar létrehozását. A szervezéssel Szabó Ivánt, a huszonhat éves táncost és szobrászművészt bízták meg, s lassan létrejött egy kisebb táncsoport, mely az együttes magjának tekinthető. A hivatalos bemutatkozás, immár zene- és énekkarral kibővülve, 1949. április 29-én (furcsa véletlen: a jóval később A Tánc Világnapjának kikiáltott napon) zajlott le - óriási sikerrel. A társulat azonnal az ország egyik kultúrpolitikai emblémájává lett. Mivel Szabó Ivánék már az induláskor tehetőségtengerből válogathattak, igazi művészeti műhely alakulhatott ki, mely a „kötelező penzumokat” is a legmagasabb színvonalon teljesítette. Innen indult Agay Karola, Ilosfalvy Róbert, Palcsó Sándor és Gregor József énekes, Seregi László és Györgyfalvai Katalin koreográfus, Kovács Dénes hegedűművész. Színpadra lehetett állítani egy teljes *Rigoletto*-előadást, születhetett Kodály-est, zenét szerethetett Szokolay Sándor, Ránky György, Durkó Zsolt. A hatvanas évek közepe táján, miközben a Honvédelmi Minisztérium a katonatémák korszerű feldolgozására buzdított (a katonakabaré s a táncdalfesztiválok hatására a katonatémájú táncdalok virágkora volt ez), a színészcsoporthoz Mejerhold, Piscator és Ljubimov hatására a totális színházon dolgozott. 1967-ben állították színpadra a John Reed könyvéből Ljubimov által adaptált *Tíz nap, amely megrengette a világot* című produkciót, amelynek alkotói teamjében ott volt Mezei Eva, Balogh Géza, Lendvai Kamilló, Novák Ferenc, Gyurkó László és Eörsi István.

A hetvenes évektől ismét külön dolgoznak az együttes művészcsoportjai (a karok, ahogyan saját magukat hívták a társulaton belül). A „tánckar” olyan fiatal balett- és táncművészeket hív meg koreografálni a szakmából, mint Seregi László, Fodor Antal, Tóth Sándor, Eck Imre, Bogár Richárd. A néptánc progresszív alternatíváit már 1971-ben boncolgatja a híres *Tíz magyar néptánc* Györgyfalvai Katalin, Szigeti Károly és Novák Ferenc alkotásaival.

A hetvenes évek második felét a katonapolitikai elvárások szigorítása fémjelzi. Novák távozik a tánckar éléről, melyet ekkor már jó tíz éve vezet, csak '82-ben tér vissza, ekkor viszont a teljes művészegyüttes vezetőjeként. Friss, bátor szellemet hoz, a társulatot (szorosabban véve a tánckart) beviszi az akkori legnagyobb szabású művészeti vállalkozásokba, mint például az *István, a királyba* vagy Markó Ivan monumentális előadásaiba (*Izzó planéták, A szarvassá vált fiak*). Az énekkar pedig egyházi zenét ad elő Rossa László vezetésével. Novák „táncszínházi” műveket készít (az időzjel annak a ténynek szól, hogy valójában ez a műfaj addig nálunk nem létezett: külön-külön volt balett, néptánc és dráma, a kánon szerint): *a Magyar Elektrát* követi az *Antigoné, a József és testvérei, a Kocsonya Mihály házassága* és *A helység kalapácsa*.

A nyolcvanas évek végétől azután valódi, nyitott alkotóműhellyé válik a Honvéd Táncszínház (immár nevében is büszkén felvállalva a profilt): Foltin Jolán azóta is visszatérő vendégként alkotja itt táncműveit; nemegyszer dolgozott a csapattal Diószegi László; s innen indult koreográfusi útjára Román Sándor. Manapság Ladányi Andreától Bozsik Yvette-ig mindig akad izgalmas táncalkotó, aki egy-egy produkció erejéig dolgozik a Honvéd nyitott és intenzív jelenléti táncművészeivel.

No és még valami: a nyolcvanas évek közepétől sehol egy katonai téma. A rendszerváltás szép puhán, finoman lezajlott itt azzal, hogy a profil még a politikai rendszerváltás dátuma előtt átalakult. 1999-ben azután született egy kormányrendelet, miszerint a társulat kerüljön ki a honvédelmi tárca állományából. Aki szereti a táncot és a színházat, az úgy gondolja, hogy ez a társulat a honvédségtől függetlenül is különleges kulturális értéket képvisel.

Nem így vélekedik a Kossuth- (és sok egyéb) díjas Novák Ferenc, a „Tata”, akit pár év megszakítással három és fél évtized fűz a Honvéddhoz (miközben körülbelül ugyanennyi a Bihari Jánosról elnevezett néptáncműhelyhez is).

- Wachsler Tamás, a közigazgatási államtitkár ugyan hónapok óta pedzegeti különböző interjúkban, hogy a Honvéd Együttes vagy más tárcahoz kerül, vagy közhasznú társasággá alakul, de erről írásbeli értesítést nem kaptunk. Végül 1999. december 7-én meghívtak bennünket az Állami Népi Együttes és a Budapest Táncegyüttes képviselőivel

együtt a NKÖM-be, Pröhle Gergelyhez, hogy egy esetleges összevonásról tárgyaljunk, amely 2000 júliusától lenne esedékes. Ezt is csak egy fél évre, mentőövként vállalná a minisztérium, hiszen a tárca képtelen egy háromszáz főre duzzadt formációt huza-mosan fenntartani. Hogy mi lesz azután, még nagy kérdés.

- *Ha hónapok óta a levegőben lebegett ez a hír, miért nem próbált utánaajárni?*

- Már 1998 novemberében írtam egy levelet a közigazgatási államtitkár úrnak, de nem kívánt velem erről az ügyről tárgyalni. Erezhette, micsoda felelősség a kormány nevében olyan lépésről nyilatkozni, melyhez fogható utóljára akkor történt, amikor a Nemzeti Színházat fölrobbantották a Blaha Lujza téren. Ez is egy katedrális, csak emberi testekből és hangokból, s ezt fölrobbantani, mikor már világhíres, a kultúra elleni büntetés. Míg néhány éve százötven-kétszáz műsort adtunk évente a katonáknak és hozzátartozóknak, ma már háromszázhuszat!

- *Ha a társulat a honvédelmi tárcától egy másikhoz kerül, az még nem jelent szükségszerűen robbantást!*

- Az a benyomásom, hogy a tárca nem kíván eltartani egy ekkora társulatot. Attól, hogy a kulturális kormányzat ismeri és elismeri az értékeinket, gazdag repertoárunkat, a rengeteg külföldi vendégszereplést és persze a belföldieket is, még nem biztos a jövőnk. A hadsereg mintegy ötvenezres állománya, amely a nyugdíjasokkal és a hozzátartozókkal együtt százhusz-százötvenezer embert tesz ki, potenciális közönsége az előadásainknak! Es mi igyekszünk számukra minőséget produkálni, ha irodalmi műsort kérnek, akkor is. Most nagy részük - köztük a sok nyugdíjas - el van keseredve, mi lesz ezután velük, hiszen minket ingyen kaptak.

- *Ma már semmit sem kap ingyen az ember.*

- A mi területünkön, tehát a honvédség-ben a többség olyan alacsony anyagi színvonalon él, hogy nem fog elmenni színházba. Valamelyik amerikai tanácsadó javasolta, hogy vegyék meg a tisztek a műsorokat. Egy magyar tiszt fizetése egy-huszonötöd része az amerikaiénak! Ott persze a hagyományok is mások: van harminc *big band*, azok szolgáltatók a műsorokat a hajókon, az alakulatoknál. Es ott sem a katonáknak veszi meg őket, hiszen egy húsztagú zenekar többet kerül, mint a mi egész csapatunk. Az angoloknál meg a skót dudászredek játszanak - az ő hagyományuk ez. A cseh honvédelem viszont nem hagyta, hogy megszüntessék a szimfonikus zenekarát, olyannyira, hogy most bővítették egy

ötvenes évektől a szovjet tanácsadónak ugrottunk, úgy ugrunk most az amerikaiaknak. Ha ez a kormány a nemzeti értékek megőrzését tűzte ki céljául, akkor most ellene cselekszik. Es ez még csak nem is lehet pénzkérdés, mert egy MIG-29-es árából én tizenhat évig fenn tudom tartani az együttést. Ezek a fiúk a műsoraik után a kultúrházakban papírpohárból isszák a sörüket, nincs állandó színházunk, nincs rendszeres lehetőségünk olyan helyen, mint a Merlin vagy a Trafó.

nos vitézt, a Lúdas Matyit, s akkor még nem beszéltem a rengeteg ismeretterjesztő előadásról. A verbuválás egyébként régi hagyomány Közép- és Kelet-Európában, nálunk, Magyarországon is, és 1715-től csapódott hozzá a tánc. A verbunkos a mi saját hagyományunk. Nagyon káros lenne ezt megsemmisíteni, nem beszélve arról, hogy magát a struktúrát lehetetlen egyik napról a másikra megváltoztatni: ahhoz komoly felkészülési idő kéne. Mikor Amszterdamban dolgoztam,

ki a munkakönyvemet. Mivel más állást az országban, a szakmában nem kaptam, s jött egy meghívás Amszterdamból, elmentem. Hét évig voltam a Nemzetközi Folklor Táncszínház rendezője. Ma már a folklórt elhagyták a nevékből, mert azzal már nemigen foglalkoznak.

- *A folklórt tehát ön vitte az ügybe?*

- Nem, a színházat. Azt, amit itthon csináltam, megpróbáltam átvinni, csak nemzetközi folklórral.

- *Valójában mi volt előbb: a tánc vagy a színház?*

- A tánc. Az ötvenes évek végén a Bihar Együttesben (a Gólya Áruház fölött volt akkor, a Nagymező utcában) már kezdett kialakulni egy műhely, amely szinte önképzőkörszerűen működött, benne: Éri István történész, Martin György, Pesovár Ernő és Ferenc, Lányi Ágoston, majd Györgyfalvai Katalin, Szigeti Károly, Tímár Sándor, Foltin Jolán, Lelkes Lajos (jó névsor, ugye?), s akkor már tudtuk, hogy a néptáncot csak a színház tudja megmenteni. Aki nem értett velünk egyet, az ki is lépett a műhelyből: Tímár Sándor úgy gondolta, hogy kizárólag autentikus néptáncot kell művelni. Ebből aztán rengeteg el-lentét támadt, amelyek mára lenyugodtak.

- *Beigazolódni látszik az akkori feltevés: a mai legfiatalabb alkotónemzedék is a színház „irányába” koreografál.*

- Igen, csak senki nem tanítja meg őket arra, hogyan kell színházat csinálni. S nemcsak a legfiatalabbak, hanem az utánunk következők közül is legtöbben fájdalmas dramaturgiai hibákat követnek el.

- *Onöket ki oktatta színházcsinálásra?*

- Nem tudom, a miénk egy elvetélt nemzedék, mi bölcsészek, rendezők, költők stb. akartunk lenni. Számunkra a tánc pótcselekvés volt: nekünk nem jutott más tevékenység, mert rossz káderek voltunk, nem vettek fel egyetemre - és ebből a pótcselekvésből született az a koreográfiai műhely, amelynek neveltjei mind tudtak színházat csinálni. Megcsináltuk a magunk főiskoláját: minden héten kétszer találkoztunk, és beszélgettünk mindenféléről, mindenféle nyelven: színházról, filmről, ami csak Magyarországon tilos volt.

- *Az akkor üldözött mozgásművészek nem menekültek önökhöz?*

- Nem, de Szentpál Olga, az egyik leg-nagyobb hajdani mozgásművészeti iskola vezetője azt kérdezte egy előadás után, hol tanultunk mozgásművészetet.

Nem véletlen, hogy Szentpál Olga nem a mozgásművészeti iskolája élén állt ekkor: 1950-től társastáncot tanított.

- Igen magas posztja volt a Színművészeti Főiskolán.

- *De nem azt csinálta, amit akart, hanem amit lehetett. Írásos dokumentum van a Mozdulat-kultúra Egyesület s az összes ide-tartozó műhely ellehetetlenítéséről.*

- Itt mindenki csinálhatta, amit akart, mi is azt csináltuk, amit akartunk. Senki nem vetette börtönbe Szigetit, mert megcsinálta

- *Mást játszanak a katonáknak, mint egy pesti színház nézőinek?*

Mintegy negyven műsorunk közül talán ötöt-hatot nem kifejezetten a katonáknak játszottunk, a többit sem laktanyákban, hanem helyőrségi klubokban, kibérelt helyiségekben, akár színházakban is; az utóbbi esetben kevesebb pénzt kérünk a fellépésért, s a jegyek egyharmadát a helyőrség kapja. Eljártsszuk nekik *A helység kalapácsát, a széki Romeo és Júliát, a Moszkva teret, az Élektrát, a Já-*

ott a színházunk önkormányzati kezelésből állami kezelésbe került át, s ez nyolc hónapot vett igénybe! Pedig ott minden gyorsabban működik, mint nálunk.

- *Miért ment Amszterdamba?*

- Innen el kellett mennem 1975-ben. Nem szívesen beszélek róla, de a Honvédből ki kellett vennem a munkakönyvemet. Kelet-Berlinben, a Varsói Szerződés évfordulóján történtek bizonyos dolgok... de nagyon emberségesen csak felszólítottak, hogy vegyem

a *Siralomház* című koreográfiáját 1958-ban, Nagy Imre kivégzése után. Most meg a tánc-házások azt mesélik, hogy a rendőrség üldöz-te őket. Mondták ugyan, hogy ejnye, ejnye, de nem ment olyan könnyen a tiltás. Az irodalom környékén nagyobb volt a szigor. Zalaegerszegen a hatvanas évek végén már mindent lehetett látni, a Szkénében sem a rendszerváltással kezdődött az alternatív színháztársaság. Ne vicceljünk a történelemmel, lassan mindenki partizán lesz vagy ellenálló.

– *Miért nem rendez színházban?*

– Rendezek: inkább Erdélyben. Ne menjünk ebbe bele. Szigeti Karcsit - aki az akkori rendezőgenerációhoz képest avantgárdnak számított, és fantasztikusakat rendezett - sem fogadta be a színházi

Művészeti Akadémia előadásaira eljárhatnak a táncosaink. Rangos professzorok tartanak előadásokat különböző témákban, mint például közgazdaság, etológia, képzőművészet.

– *Es el is mennek ezekre a táncosok?*

– El, sőt, ők is tartanak előadásokat olyas-miről, amit ők tudnak. Imádják őket az öreg tudósok, és boldogok, hogy vannak érdeklődő fiatalok. Egyébként Pina Bausch is azon lepődött meg leginkább, milyen értelmiségi a társaság.

– *Hogyan született a baráti kapcsolat Pina Bausch és a társulat között?*

– Amikor a lányom kint volt három hóna-pig Ariane Mnouchkine-nál, megismerkedett Erdős Tamás impresszárióval, aki kulturális nagyhatalom Párizsban, s akinek a társaságában Peter

sorunkat szánta az egybegyülteknek meglepetésül. Tavaly nyár végén ismét itt voltak pár héti, hogy most már úgy járjanak-keljenek, ismerkedjenek az országgal, hogy abból egy mű is készülhessen majd Wuppertalban.

– *Pina Bausch társulata tehát sokat kapott a Honvédtől. Hogy áll ez fordítva? Mit nyert a társulat ezzel a találkozással?*

– Hitet, hogy az a színházi irány, amerre megyünk, jó.

Decemberben *Szekérbölcső* gyűjtőcímmel ismét láthatták a pestiek a Merlin Színházban a Honvéd táncműhely két, az utóbbi évek terméséből kiemelkedő előadását. Foltin Jolán a *Bernarda Alba házát*, Federico García Lorca művét adaptálta színpadra,

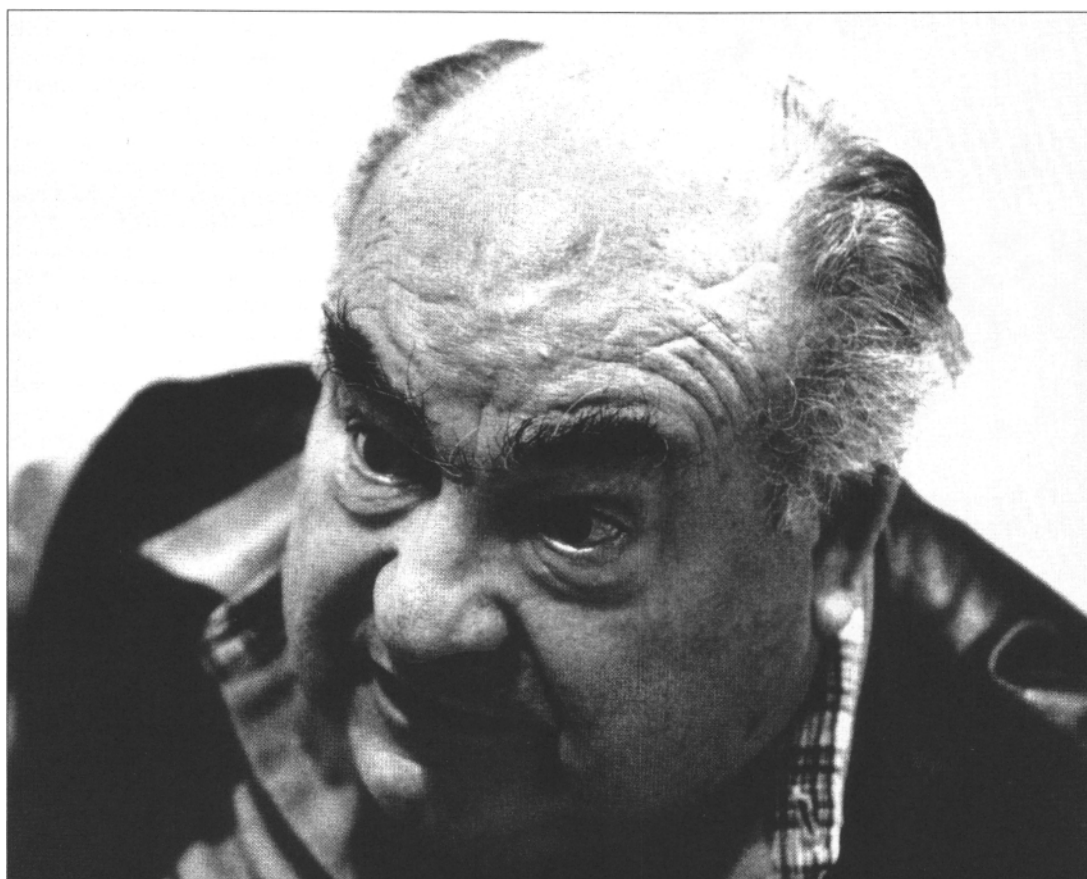
Horváth Zsófiát pedig a cigány-folklor ihlette meg.

Foltinra, aki a Bihariból indult 1959-ben, s máig ennek a gyermek- és felnőtt-társulatnak az élén áll, talán egy kicsit kevesebb fény vetült az évek során, holott egyike a legnagyobbaknak. Koreográfiai nyelve és színházzsémái keletlen, tiszta, egyszerű. Ebben, a *Harangok* címet viselő *Bernarda* változatban is éppen az a megdöbbentő, milyen kevés mozdulattal fejez ki sokat, milyen sok csöndet mer alkalmazni, még sincs üresjárat vagy unalom a színpadán egy másodpercig sem. Jelmezei szikáran egyszerűek (a családi gyász okán többnyire feketék), a díszlet is mindössze egy dobogó, néhány fa ülőalkalmatosság és a Bernarda Albát megszemélyesítő művész (Truppel Mariann), aki végig jelen van a színpadon, és irdatlan szoknyája fölött kifeszülve uralja az előadást. Sallangok és mankók nélkül tölt be mindent a feszültség, a vibrálás, valamint az előadói tehetség.

Horváth Zsófia az ifjabb nemzedéket képviseli (1987-ben végzett a Táncművészeti

Főiskola néptánc tagozatán Juronics Tamással, Péntek Kátával, Fekete Hedviggel, Horváth Csabával s a ma is Honvéd-tag Rémi Tündével, Truppel Mariannal, Makovinyi Tiborral együtt - hogy csak néhányat említsék a ritka jó osztályból). Szemlélete színházközpontú (milyen is lenne az eddig leírtak alapján, ha egyszer oly régóta tagja ennek a társulatnak), előadása tele van ötlettel, pajkossággal, lírával, váratlan erejű fordulatokkal - holott a *Szekérbölcső* nem más, mint szvit a cigányok életéről, hétköznapjairól és ünnepeiről. A többnyire tragikomikus epizódokban, a szarítókötélre aggatott lepedők közt brillíroz a társulat; mindent tudnak: táncolni, énekelni, játszani s elsősorban a világra nyitottnak lenni, úgy, hogy közben mind egyéniségek

LŐRINC KATALIN

A portrékat Koncz Zsuzsa készítette

Én sem szívesen bonyolodom itthon ilyesmi-be: ne mondják rólam, hogy „outsider”. Nekem fontosabb, hogy utánpótlást neveljek. A Közép-Európa Táncszínház igazgatója: Szógi Csaba, a Duna BM Művészegyüttes igazgatója: Mucsi Sándor. De kívülről jött koreográfusok, Diószegi és Zsuráfszki is hozzánk csapódtak műhelytagokként. Büszke vagyok arra, hogy Foltin Jolán ebben a műhelyben nevelkedett, Horváth Zsófia, aki mind jobb és jobb dolgokat csinál - és lesznek mások is.

– *Román Sándorról, a volt Honvéd-táncosról mi a véleménye?*

– Átütően tehetséges. Kicsit felszínesen látja a világot, beleszédül abba, hogy a közönség tapsol, s ettől hanyagolja az elmélyültebb munkát. Majd rájön. Főként, ha tanulhat még.

– *Kapnak-e a mai táncosok képzésük során elegendő szellemi táplálékot?*

na Bausch. Mikor Bausch megtudta Eszterről, hogy nemcsak magyar, de még táncos is foglalkozott úgy-ahogy, elmondta, mennyire érdekelné a magyarországi cigány tánc kultúra. Eszter rögtön meghívta: jöjjön el egyszer Erdőssel. Négy éve el is jöttek, inkognitóban; hívtam a próbatermünkbe vendégtáncosokat is - köztük Nyíregyházáról egy „natúr” táncost -, akik jól tudnak cigányt táncolni. Két napon át nézték a táncokat, kocsmákba jártunk, s e két nap alatt hosszan tartó barátság született. Visszatérése után Wuppertalban Bausch azt nyilatkozta, hogy a Honvéd Együttes számára egy „love story”. Mikor három éve itt volt az egész társulata a Tavasz Fesztiválon, szabad napjukon eljöttek hozzánk, reggeltől estig együtt volt a két csapat, a végén alig lehetett kiverni őket a büféből: együtt énekeltek, táncoltak. Aztán tavaly meghívott minket a születésnapjára,